

NENAD VEKARIĆ

Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Lapadska obala 6, HR-20000 Dubrovnik

GENEALOGIJA U SLUŽBI ONOMASTIKE

Prezime je simbioza riječi i povijesnog čina. Vremenska distancija od stvaranja prezimena do današnjeg trenutka nerijetko “briše” iz obiteljskog pamćenja činjenicu na temelju koje je prezime nastalo, a izopakama prezimskih oblika prezimena katkad postaju etimološki neprozirna. Tim načinom gubi se etimološka i tvorbena jasnoća u izopačenom prezimskom obliku. Za otkrivanje “zaboravljene” etimološke činjenice vrijedne podatke mogu donijeti genealoška istraživanja. U ovom se radu, na temelju nekoliko dubrovačkih primjera, ukazuje na korist koju genealogije mogu pružiti za ispravno tumačenje nastanka pojedinih prezimena.

Prezime je simbioza riječi i povijesnog čina. Ili, kako bi rekao akademik Petar Šimunović, prezime u sebi sadržava priču, društveni čin, stvarni događaj, ono je povijesni spomenik jedne historijske činjenice,¹ najstariji trag nekog plemena, roda, obitelji.²

Često nam ostaje samo riječ! Vremenska distancija od stvaranja prezimena do današnjeg trenutka prevelika je i stvarni događaj biva zaboravljen. Za objašnjenje nekih prezimena zaborav neće naškoditi jer je činjenica u jasnoj formi konzervirana u samom prezimenu. No, katkad će s vremenom doći i do transformacije samog prezimena. Time ćemo, uz stvarni događaj (ili činjenicu), izgubiti i onaj drugi element, “riječ”, i morati se prepustiti neizvjesnom pokušaju da uz pomoć jezičnih zapravo onomastičkih zakonitosti pokušamo utvrditi prvotan oblik i značenje. U tome ćemo imati više ili manje uspjeha i nikad sigurnost da smo doista ispravno razmišljali.

Iako najčešće imamo “riječ”, a nemamo “činjenicu”, uz pomoć genealoških istraživanja može biti i suprotno. Da uspijemo utvrditi “činjenicu” i nadomjesti-

¹ Petar Šimunović, *Naša prezimena*. Zagreb: NZMH, 1985: 7–10.

² Nenad Vekarić, »Prijedlog za klasifikaciju peljeških prezimena.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 30 (1992): 55.

mo izgubljeni “riječ”. Tako genealoška istraživanja mogu biti presudna u ispravnom tumačenju nekog prezimena, pogotovu ako je prezimenska izopaka bila tako velikog stupnja da se riječ iz koje je prezime nastalo gotovo više ne prepoznaje.

Ova razmišljanja potvrdit ćemo na nekoliko dubrovačkih primjera.

U nekoliko mjesta na poluotoku Pelješcu žive obitelji s prezimenom *Antičević* (u Dubrovniku 6, u Janjini 27, na Lastovu 15, u Popovoj Luci 3, u Potomju 8 i u Županjem Selu 7 članova).³ Svi pripadnici tog prezimena ne pripadaju istom rodu. *Antičevići* iz Janjine, Popove Luke i vjerojatno Dubrovnika pripadaju jednoj jezgri – janjinskoj. Prezime im je nastalo u drugoj polovici 17. stoljeća prema Antiću Lukinom (*oko 1570).⁴ Druga jezgra Antičevića potječe od *Antića* (*oko 1580) iz Potomja,⁵ a treća od Antića Lukinog (*oko 1635) iz Županjeg Sela.⁶ Četvrta, lastovska jezgra dobila je prezime po Antiću Bartulovom Grdobiću (*oko 1560).⁷ Svi oni trebali bi se ispravno zvati ANTIĆEVIĆ. No, kako u mnogim mjestima dubrovačke okolice u govoru ne postoji jasna distinkcija između afrikata “č” i “ć”,⁸ kod svih spomenutih rodova prevladao je pogrešni oblik Antičević,⁹ navodeći nas na krivu pomisao da je prezime nastalo od imenskog oblika imena *Antica*, a ne od muškog hipokoristika imena Antun. Istim mehanizmom na krivi će nas trag odvesti i prezime *Maričević*. Na području Dubrovnika ono je redovito izvedeno od hipokoristika imena *Marin* (*Marić*), a ne od ženskog imena *Marica*. Najvitalniji rod s tim prezimenom, lastovski (21 osoba prema popisu iz 1948. godine),¹⁰ potječe od Marića, sina Vitkovog (*oko 1465).¹¹

Prezimenske izopake patronimskog postanja nerijetko će nas odvesti i prema drugom imenu. Zaselak *Rozalići* u Dolima u Dubrovačkom primorju dobilo je ime prema rodu s prezimenom *Raosaljić*. Što se krije iza prezimena *Mihlinić*, otkrit će nam genealogija. Jasno prezime patronimskog postanja *Mihlinić* iz Dube Stonske permutirat će se u *Mihlinić* nakon seobe jednog člana u Česvinicu.¹² Mi-

³ *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*. Zagreb: ur. Valentin Putanec i Petar Šimunović, Institut za jezik Zagreb i NZMH, 1976: 9.

⁴ Nenad Vekarić, *Pelješki rodovi (A–K)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1995: 36.

⁵ Ibid: 37.

⁶ Ibid: 37.

⁷ Kurelja: XXXI.

⁸ U prošlosti je, čini se, to razlikovanje bilo izoštrenije što je moguće naslutiti i iz pisanih izvora (“Antichievich”, a ne “Anticevich”).

⁹ Iako bi od osobnih imena *Antica*, *Marica* trebalo očekivati prezimenske likove: **Antičić*/**Antičinić*, odnosno **Maričić*/**Maričinić*.

¹⁰ *Leksik prezimena*: 396.

¹¹ Kurelja: XII.

¹² N. Vekarić, *Pelješki rodovi (L–Ž)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1996: 72–73.

gracijom će se izgubiti nit između “riječi i događaja” i seljani drugog sela prilagodivat će prezime pridošlice svom govoru. Prilagodba će se još više udaljiti od izvornog prezimena ako je pridošlica stranac. Francuz *Crevelier* na Pelješcu je postao Krivelja.¹³

Antroponomastičari će možda uspješno objasniti prezimena *Paković*, *Poković*, *Urjević*, *Kola* ili *Kolić*, ali sigurno će im olakšati posao genealoška saznanja o *Pavku* (*oko 1585) iz Kune na Pelješcu,¹⁴ o oblicima *Paoković* i *Pavković* koji prethode *Pokoviću* iz Lovorna (Konavle),¹⁵ o Đuru (Jurju) *Matkoviću*, rodočelniku *Urjevića*,¹⁶ o Koli (Nikoli) Đuroviću iz Komaja, rodočelniku *Kolića*,¹⁷ odnosno o Nikoli Matijaševom Bijeliću (*oko 1530) (iz roda Ohmućevića), od kojeg potječe obitelj s prezimenom *Kola*.¹⁸

No, stupanj izopake katkad je toliko velik da će, usuđujemo se kazati, lingvističko tumačenje sigurno krenuti u krivom smjeru bez obzira na to što su derivacije, možda, izvedene i na regularan način. Kako, primjerice, objasniti prezime *Vatović* iz Štedrice (1948. godine 6 članova u Imotici, 7 u Štedrici¹⁹)? S genealogijom posao je lagan: Miloš Ivanov *Vlahatović* posjednik je kuće u Štedrici 1606. godine.²⁰ U drugoj polovici 17. stoljeća njegovi se potomci označavaju prezimenom *Vahatović*,²¹ a od 18. stoljeća, gubitkom fonema /h/ u tamošnjem govoru, zovu se *Vatović* (= *Vaatović*).²²

Genealoška istraživanja olakšat će i omogućiti točno tumačenje ne samo prezimena patronimskog postanja. Značenje prezimena *Mravulj* (Dubrava 7, Janjina 4, Putniković 1²³) postat će nam jasno uz saznanje o rodočelniku Ivanu Kotlariću Vodopiji iz Mravinjca (Dubrovačko primorje), koji je 1747. godine doselio u Dubravu i gdje mu je po podrijetlu oblikovano novo prezime.²⁴ Nadimak *Žukin* u janjinskoj obitelji Kalafatović lako će se rastumačiti uz saznanje da je žena prvog

¹³ N. Vekarić, *Pelješki rodovi (A–K)*: 138.

¹⁴ N. Vekarić, *Pelješki rodovi (L–Ž)*: 125.

¹⁵ Niko Kapetanić i Nenad Vekarić. *Konavoski rodovi (H–Pe)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2002: 482–483.

¹⁶ Niko Kapetanić i Nenad Vekarić. *Konavoski rodovi (Pi–Ž)*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2003: 342.

¹⁷ N. Kapetanić i N. Vekarić. *Konavoski rodovi (H–Pe)*: 124–125.

¹⁸ *Libro di tagliar le vite in primorie da basso* (1577), ser. 17, sv. 15 (Državni arhiv Dubrovnik, dalje: DAD).

¹⁹ *Leksik prezimena*: 707.

²⁰ *Libro de Taliar le Vite da Slano a Imotizza* (1583, 1606, 1610, 1626, 1642), ser. 17, sv. 19 (DAD).

²¹ N. Vekarić, *Pelješki rodovi (L–Ž)*: 331.

²² Rod *Vatovića* izumro je u prvoj četvrti 19. stoljeća, ali se prezime nije izgubilo jer ga je naslijedio domazet Baće.

²³ *Leksik prezimena*: 445.

²⁴ N. Vekarić, *Pelješki rodovi (A–K)*: 348.

nosioca tog nadimka, Josipa Matovog Kalafatovića (1768–1858), bila *Skaramuča* iz Pijavičina u Pelješkoj župi.²⁵ Iščezavanjem prvotnog oblika nadimka (*Župkin*) vjerojatnost pogrešnog tumačenje nadimka naglo raste.

Prezime *Martelletti* iz Dubrovnika zacijelo nećemo dobro protumačiti ne istražimo li genealogiju tog roda i utvrdimo njezino izvorno prezime. Ogranak roda *Mrdalo* iz Trnovice u Dubrovačkom primorju, nastanjen u Dubrovniku, talijanizirao je prezime na taj način da je izabrao svom prezimenu najsličnije talijansko prezime.²⁶

S ovih nekoliko dubrovačkih primjera željeli smo upozoriti na korisnost genealoških istraživanja za ispravno tumačenje nastanka prezimena.

Literatura

- KAPETANIĆ, NIKO I NENAD VEKARIĆ. *Konavoski rodovi (H–Pe)*. Zagreb–Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2002; (*Pi–Ž*), 2003.
- Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*. Zagreb: ur. Valentin Putanec i Petar Šimunović, Institut za jezik Zagreb i NZMH, 1976.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. *Naša prezimena*. Zagreb: NZMH, 1985.
- VEKARIĆ, NENAD. *Pelješki rodovi (A–K)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1995; (*L–Ž*), 1996.
- Prijedlog za klasifikaciju peljeških prezimena. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 30 (1992): 55–78.

Genealogy in the service of onomastics

Summary

Following demographic research into surnames of the Dubrovnik region, the author puts forward etiologically substantiated explanations of surname corruptions, such as present in the forms: *Antičević* (: *Antićeović*), *Rozalić* (: *Raosalić*), *Mihlinić* (: *Milihnić*), *Krivelja* (according to French surname *Crevelier*), *Paković/Poković* (: *Pavko*), *Kola/Kolić* (: *Nikola*); *Vatović* (: **Vahatović < Vlahatović*), *Žukin* (: *Župkin*) < *Župa*), *Mrdalo* (according to Italian surname *Martelletti*), etc.

Ključne riječi: genealogija, prezimena, antroponimija

Key words: genealogy, family names, anthroponymy

²⁵ Ibid: 317.

²⁶ Nikola, sin Đura Mrdalo i Kate Vlahić (1734.–1827.) iz Trnovice, zlatar, preselio se 1757. godine u Dubrovnik (Grad) (*Knjiga vjenčanih župe Grad*, br. 5, DAD).